

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Національний університет «Одеська юридична академія»

**ЄВРОПЕЙСЬКІ ОРІЄНТИРИ РОЗВИТКУ
УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ
ТА ГЛОБАЛЬНИХ ВИКЛИКІВ ХХІ СТОЛІТТЯ:
СИНЕРГІЯ НАУКОВИХ, ОСВІТНІХ
ТА ТЕХНОЛОГІЧНИХ РІШЕНЬ**

МАТЕРІАЛИ

Міжнародної науково-практичної
конференції

19 травня 2023 року

У двох томах

Том 2

Видавництво
«Юридика»
2023

УДК 005.332.2(4):316.42(477)"364""20"(062.552)
Є24

Рекомендовано до друку Вченою радою
Національного університету «Одеська юридична академія»
(протокол № 3 від 16.06.2023 р.)

За загальною редакцією **С. В. Ківалова**.

Відповідальний за випуск **М. Р. Аракелян**.
Матеріали видано в авторській редакції.

Європейські орієнтири розвитку України в умовах війни та
Є24 глобальних викликів XXI століття: синергія наукових, освітніх
та технологічних рішень : у 2 т. : матеріали Міжнар. наук.-
практ. конф. (м. Одеса, 19 травня 2023 р.) / за загальною редак-
цією С. В. Ківалова. – Одеса : Видавництво «Юридика», 2023. –
Т. 2. – 828 с.

ISBN 978-617-8263-40-9

Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Європейські орієнтири розвитку України в умовах війни та глобальних викликів XXI століття: синергія наукових, освітніх та технологічних рішень». У другому томі збірника відображено наукові напрацювання вчених, практиків, військовослужбовців у теоретичній та емпіричній площині в умовах повномасштабного військового вторгнення у сферах адміністративного права та процесу, фінансового, морського та митного права, організації та вдосконалення судоустрою, прокуратури, інших правоохоронних органів, адвокатури. Висвітлено питання кримінального права, кримінально-процесуальних аспектів кримінального провадження та кримінологічних особливостей протидії злочинності в умовах воєнного стану, криміналістики, судової експертизи, психології та медицини у забезпеченні судочинства, цивільного та сімейного права, інтелектуальної власності та патентної юстиції, цивільного судочинства, господарського права та процесу. Розглянуто актуальні питання діяльності сучасних бібліотек у закладах вищої освіти, фізичної підготовки здобувачів вищої освіти.

Збірник розраховано на наукових та науково-педагогічних працівників, здобувачів вищої освіти, практичних працівників у сферах юридичної, економічної, соціологічної, політологічної, психологічної, філологічної наук, журналістики та кібербезпеки тощо.

УДК 005.332.2(4):316.42(477)"364""20"(062.552)

ISBN 978-617-8263-37-9 (у 2 т.)
ISBN 978-617-8263-40-9 (т. 2)

© Національний університет
«Одеська юридична академія», 2023

ЗАВТУР ВІКТОР АНДРІЙОВИЧ

*Національний університет «Одеська юридична академія»,
доцент кафедри кримінального процесу,
детективної та оперативно-розшукової діяльності,
кандидат юридичних наук*

ОТРИМАННЯ ФАКТИЧНИХ ДАНИХ ВІД ОСІБ, ЩО ПОСТРАЖДАЛИ ВІД ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ: МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЇХ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ В УКРАЇНІ

Триваюча військова агресія РФ проти України змінила традиційні уявлення про основні інститути кримінальної юстиції та усталені правозастосовні практики. Це стосується, зокрема, такого важливого елементу кримінальної процесуальної діяльності як отримання фактичних даних від осіб, що постраждали від воєнних злочинів. Досвід розслідування злочинів, підсудних Міжнародному кримінальному суду (далі – МКС) дав змогу сформулювати чимало стандартів та рекомендацій у цій царині, а тому їх імплементація в українське законодавство та сферу правозастосування стає нагальною проблемою, яка привертає увагу широке коло фахівців.

Травматичний досвід, який пережили особи, постраждали від воєнних злочинів, масових звірств та насильства робить їх вкрай вразливою категорією осіб, що вимагає особливого ставлення до них у випадку залучення до сфери кримінальної юстиції. Ця проблема широко обговорювалася зарубіжними дослідниками в світлі діяльності міжнародних кримінальних трибуналів *ad hoc*. Британські дослідниці Марі-Бенедік Дембур та Емілі Гаслам в одному зі своїх досліджень вказали на низку проблем, з якими змушене було стикнулося міжнародне правосуддя при здійсненні допитів свідків в рамках діяльності Міжнародного кримінального суду для колишньої Югославії. Серед них, зокрема, і болісний характер таких допитів, і неможливість відділити фактичну складову від емоційної, і формалізованість судового процесу, що ставить свідків у певні рамки щодо предмету допиту [1, с. 155–156, 175–176].

Цей досвід поводження із особами, що постраждали від воєнних злочинів, який було акумульовано у численних міжнародних документах, може стати в нагоді в ході відповідних розслідувань в межах вітчизняної системи кримінальної юстиції та збирання доказів для МКС.

Низка стандартів опитування та захисту осіб, постраждалих від насильства, які є релевантними в контексті розслідування воєнних злочинів, містяться у Міннесотському протоколі з розслідування імовірно протиправного позбавлення життя (переглянутому у 2016 році) [2]. До найважливіших серед них можна віднести наступні: 1) необхідно забезпечити широкий доступ свідків до правосуддя та звести до мінімуму можливі негативні наслідки розслідування; 2) слід проявити особливе піклування про осіб, що втратили близьких родичів, членів сім'ї або стали свідками злочинів задля того

аби запобігти їх повторній травматизації; 3) необхідно вживати заходів щодо захисту опитуваного від неправомірного поводження та залякування у зв'язку із наданням інформації; 4) всі офіційні та неофіційні допити повинні бути записані незалежно від того, де вони відбуваються; 5) записи повинні бути зафіксовані у письмовій формі, засобами аудіо- та відеофіксації. Вибір конкретного способу фіксування має залежати від побажань опитуваного, обстановки допиту та наявності загроз безпеці та конфіденційності.

Враховуючи, що норми міжнародного гуманітарного права містять пряму заборону щодо застосування катувань та жорстокого поводження проти осіб, які не беруть участь у військових діях, прийнятими у світлі розглядуваної проблематики є також рекомендації, що системно викладені у Керівництві з ефективного розслідування та документування катувань та інших жорстоких, нелюдських та таких, що принижують людську гідність видів поводження та покарання (Стамбульський протокол) [3]. Документ закріплює низку додаткових стандартів щодо опитування осіб, які постраждали від такого роду поводжень, зокрема: 1) опитуваній особі завжди має бути повідомлено про характер розслідування та про те, як саме будуть використані його/її показання; 2) жертва катувань має бути повідомлена про хід розслідування та всі ключові слухання у справі; 3) особа, яка керує таким розслідуванням має пройти попередню підготовку та мати досвід у документуванні катувань та роботі із особами, що отримали психологічні травми. У Стамбульському протоколі наголошується на тому, що усі заяви осіб повинні ґрунтуватися на ненавідних запитаннях, що не містять у собі припущень або висновків і так само, як і у Міннесотському протоколі згадується про необхідність запобігати ситуаціям, за яких особі доводиться декілька разів повторювати свою розповідь.

У Глобальному кодексі поведінки для осіб, які збирають та використовують інформацію про систематичне сексуальне насильство в умовах конфлікту (Кодекс Мурад) серед мінімальних стандартів безпечного, ефективного та етичного збирання та використання інформації від жертви або особи, що потерпіла від системного сексуального насильства виокремлюється принцип поваги до бажання потерпілого зберігати контроль та автономність, що включає в себе необхідність дотримання низки правил: 1) не звертатися до потерпілих неочікувано; 2) поважати вибір потерпілої особи; 3) давати змогу потерпілим зберігати контроль над своєю інформацією; 4) надавати підтримку у прийнятті рішень; 5) пом'якшувати тиск; 6) не пропонувати пільги в обмін на інформацію; 7) забезпечувати реалістичні очікування; 8) чітко пояснювати обмеження; 9) виконувати свої зобов'язання щодо відкликання згоди [4].

Деякі заходи правового та психологічного захисту жертв воєнних злочинів під час їх допиту виокремлені у вітчизняних науково-практичних виданнях, присвячених цій проблематиці. Принцип «не нашкодити» розглядається як базовий в контексті комунікації зі свідками воєнних злочинів у Посібнику зі збору доказів для Міжнародного кримінального суду, підготовленому Міністерством з питань

тимчасово окупованих територій та внутрішньо переміщених осіб у 2019 році [5, с. 30]. У виданні також рекомендується використовувати зашифровані імена свідків та псевдоніми аби забезпечити їх конфіденційність. Д. О. Коваль та Р. А. Авраменко у посібнику «Воєнні злочини. Особливості розслідування міжнародних злочинів, скоєних в контексті збройного конфлікту на Донбасі» наголошують на необхідності захисту дітей під час такого допиту та розведення батьків та дітей під час його проведення [6, с. 30].

Кримінальне процесуальне законодавство України частково адаптоване до стандартів отримання доказової інформації жертв воєнних злочинів. Для забезпечення принципу недопустимості ретравматизації особи важливе значення можуть мати положення ч. 11 ст. 615 КПК України, відповідно до яких показання, отримані під час допиту свідка, потерпілого, у тому числі одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб, у кримінальному провадженні, що здійснюється в умовах воєнного стану, можуть бути використані як докази в суді виключно у випадку, якщо хід і результати такого допиту фіксувалися за допомогою доступних технічних засобів відеофіксації. Дану процедуру як виняткову доцільно застосовувати в цій ситуації, аби особі не довелося повторно давати показання з приводу фактичних обставин, що для неї є травматичними.

Задля забезпечення конфіденційності відомостей про свідка або потерпілого у провадженнях щодо воєнних злочинів, доцільним може бути проведення допиту та пред'явлення до впізнання в порядку ч. 10 ст. 232 КПК України в умовах, що унеможливлюють впізнання допитуваного. Вжиття цих та інших заходів безпеки до таких осіб має бути, як видається, імперативно регламентовано КПК України.

Чинне законодавство, на жаль, не забезпечує стандарт обов'язкової наявності необхідної підготовки та досвіду у осіб, що проводять допити свідків та потерпілих від воєнних злочинів. Цей аспект потребує законодавчої регламентації на рівні КПК України.

Список використаних джерел:

1. Marie-Bénédicte Dembour and Emily Haslam. Silencing hearings ? Victim-Witnesses at War crime trials. *European Journal of International Law*. Volume 15, Issue 1. February 2004. P. 151–177.
2. The Minnesota Protocol on the Investigation of Potentially Unlawful Death (2016), Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights, New York/Geneva, 2017. URL: <https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/Publications/MinnesotaProtocol.pdf>
3. Istanbul Protocol: Manual on the Effective Investigation and Documentation of Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (2022 edition), Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights, Geneva, 2022. URL: https://www.ohchr.org/sites/default/files/documents/publications/2022-06-29/Istanbul-Protocol_Rev2_EN.pdf
4. Global Code of conduct for gathering and using information about systematic and conflict-related sexual violence (Murad Code). URL: https://static1.squarespace.com/static/5eba1018487928493de323e7/t/6255fdf-29113fa3f4be3add5/1649802738451/220413_Murad_Code_EN.pdf

5. Посібник зі збору доказів для Міжнародного кримінального суду. Київ : Міністерство з питань тимчасово окупованих територій та внутрішньо переміщених осіб України, 2019. 43 с.
6. Коваль Д. О., Авраменко Р. А. Воєнні злочини. Особливості розслідування міжнародних злочинів, скоєних в контексті збройного конфлікту на Донбасі / Д. О. Коваль, Р. А. Авраменко. Київ : ГО Truth Hounds ; Одеса : Фенікс, 2019. 36 с.

Ключові слова: кримінальне провадження, свідок, потерпілий, воєнні злочини, погане поводження, сексуальне насильство, пов'язане із конфліктом.

Key words: criminal proceedings, witness, victim, war crimes, violence, conflict-related sexual violence.

ЛУКАШКІНА ТЕТЯНА ВАСИЛІВНА

*Національний університет «Одеська юридична академія»,
доцент кафедри кримінального процесу,
детективної та оперативно-розшукової діяльності*

ГУРТІЄВА ЛЮДМИЛА МИКОЛАЇВНА

*Національний університет «Одеська юридична академія»,
доцент кафедри кримінального процесу,
детективної та оперативно-розшукової діяльності,
кандидат юридичних наук, доцент*

ДО ПИТАННЯ ПРО ПРЕДМЕТ ДОКАЗУВАННЯ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Кримінальне процесуальне доказування спрямоване на встановлення тих фактичних обставин, які необхідно з'ясувати для правильного застосування норм матеріального кримінального права, а в деяких випадках, і норм цивільного права (при вирішенні цивільного позову). Визначення таких обставин дозволяє здійснювати процес доказування цілеспрямовано, збирати тільки такі докази, за допомогою яких можна доказати необхідні обставини, такі обставини іменують **предметом доказування**. Зазвичай під предметом доказування розуміють сукупність (або систему) обставин (обставин та фактів), передбачених кримінальним процесуальним законодавством, які необхідно встановити (точніше – доказати) для ухвалення законного, обґрунтованого рішення у кримінальному провадженні. Перелік таких обставин, міститься в ч. 1 ст. 91 КПК, яка має назву: «Обставини, які підлягають доказуванню у кримінальному провадженні». Як зазначають деякі автори, елементи предмету доказування точніше було б іменувати фактами та обставинами. Дійсно, поняття «факт» та «обставина» не тотожні, факт – це реальна подія, явище, реальність, а обставина – це явище, яке супроводжує що-небудь, впливає на щось. Отже, предмет доказування являє собою єдність фактів та обставин, які необхідно

Завтур Віктор Андрійович Отримання фактичних даних від осіб, що постраждали від воєнних злочинів: міжнародні стандарти та перспективи їх імплементації в Україні	293
Лукашкіна Тетяна Василівна, Гуртієва Людмила Миколаївна До питання про предмет доказування в кримінальному провадженні	296
Підгородинська Анастасія Вікторівна, Широбокова Лілія Олександрівна Актуальні питання зупинення судового розгляду під час воєнного стану в Україні	301
Ракіпова Інна Василівна Медіація та онлайн-медіація як правозахисна комунікація потерпілого у кримінальному провадженні	304
Смирнов Максим Іванович Перегляд архітектури міжнародної системи правосуддя в контексті створення спеціального міжнародного трибуналу ad hoc щодо злочину агресії проти України	308
Стародубов Сергій Вікторович, Д'ячкова Марія Олегівна Щодо питання приводу як спеціальної форми затримання	312
Степаненко Андрій Сергійович Щодо доцільності існування інституту понять у кримінальному провадженні в умовах воєнного стану і поза ним	314
Стоянов Микола Михайлович Свобода від самовикриття та забезпечення права на захист при проведенні аудіо-, відеоконтролю особи	317
Шилін Денис Вікторович, Кіліміченко Сергій Олегович Щодо участі захисника у кримінальному провадженні у режимі відеоконференції під час судового провадження	321
Сидорчук Владислав Васильович, Кучеров Дмитро Сергійович До питання зміни правової регламентації санкціонування застосування окремих кримінальних процесуальних засобів під час воєнного стану.	324
Бабій Світлана Володимирівна Порушення засад кримінального провадження у випадку розгляду питання про продовження строку дії запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою у судовому засіданні під час оголошення повітряної тривоги	327
Драгунов Віталій Вікторович Затримання судді за підозрою у вчиненні діяння, за яке встановлена кримінальна відповідальність: окремі питання дотримання належної правової процедури	330